

Spis treści

Od Autora	5
I. Śladami Plutarcha, czyli jak przedstawiać dzieje wzajemnych oddziaływań	7
1. Dzieje europejskie a stosunki między narodami	8
2. Rosja a Europa	14
II. Początki Polski i Rusi u progu tysiąclecia	21
1. Natura kraju i pejzaż kulturowy	21
2. Słowianie zajmują ziemie	28
3. Analogie strukturalne: „mieszkańcy pól” i kupcy-podróżnicy nad Wartą i Dnieprem	34
4. W polu napięć kulturowych między Kościołem zachodnim i wschodnim	45
5. Siły nośne wczesnej świadomości narodowej	61
III. Przemiany strukturalne do połowy XIV wieku: rozwój feudalizmu, zanik państwa patrymonialnego	69
1. Jedność i rozpad państwa gnieźnieńskiego i kijowskiego	69
2. Wiece grodzkie na Rusi — siły sprawcze woli politycznej	87
3. Nowe centra na peryferiach Rusi — Nowogród, Włodzimierz i Halicz	92
4. Dzielnice piastowskie jako księstwa dziedziczne oraz ich patriotyzm lokalny	100
5. Nowe początki i nośniki monarchii polskiej w XIV wieku	112
IV. „Świat rusiński” w XIV i XV wieku: polski Wschód na staroruskim Zachodzie	121
1. Litwa jako trzecia siła na wschodzie Europy	122
2. Polska droga do unii z Litwą	132
3. Państwo szlacheckie, naród szlachecki. Dzieje ekspansji	145
4. Wielkie Księstwo Moskiewskie: rdzeń „zbierania krajów ruskich”	155
5. Dominacja autokracji nad republiką opartą na wiecach	163
V. „Długi” wiek szesnasty — wiek triumfu polskiej demokracji szlacheckiej nad moskiewską autokracją	174
1. Złoty wiek polskiego narodu szlacheckiego	175
2. Zachodnia polityka Moskwy i unia lubelska	184
3. Autokracja carska: rozkwit i uwiąd	193
4. Koniec dynastii Rurykowiczów i kryzys jedynowładztwa	212
5. Rosyjska republika szlachecka: droga wyjścia ze „smuty”	222

Spis treści

VI. Rzeczpospolita szlachecka i państwo carskie. Zmiany układu sił w XVII wieku	230
1. Droga do powstania ukraińskiego	232
2. „Krwawy potop”: wojny, które wstrząsnęły Polską	240
3. Echa jagiellońskiej wielkości: król Jan III Sobieski	245
4. Rosja: zwiastuny nowych czasów	251
5. Car Piotr I — władca nowego typu	265
VII. Rosyjskie „okno na Europę” i polski kryzys suwerenności (1700–1763)	275
1. Rozstrzygnięcia wojny północnej (1700–1721): Rosja w kręgu „narodów obyczajnych”	275
2. System mocarstw i kryzys polskiej suwerenności	286
3. „Pierestrojka” bezskuteczna	290
4. Polska jako „przedpole” Rosji	302
5. Prusy jako partner Rosji i gwarant „negatywnej polityki wobec Polski”	305
VIII. Wzrost potęgi Rosji i upadek Rzeczypospolitej szlacheckiej (1764–1815)	314
1. Rozwój społeczeństwa rosyjskiego. Oświecona autokracja Katarzyny II	314
2. Polska w epoce rozbiorów: upadek państwa, odnowa narodu	331
3. Autokracja, konstytucja i Święte Przymierze: Rosjanie i Polacy wobec wyzwania napoleońskiego	357
IX. Dwa nacjonalizmy, dwa oblicza zacofania	383
1. Mocarstwo bez „przedwiośnia” i szermierz wolności ludów	383
2. Powstanie styczniowe, „negatywna polityka wobec Polski” i „kwestia niemiecka”	412
3. Reformy autokratyczne	422
4. Przemiany społeczne i ruch rewolucyjny w państwie carskim	430
5. „Młode narody” na dawnych polskich ziemiach wschodnich a kwestia polskości	444
X. Rozpad dawnego porządku na Wschodzie (1890–1919)	450
1. Uprzemysłowienie, ruch społeczny i polityczny w Rosji oraz na ziemiach polskich	450
2. Droga ku wojnie i odrodzeniu narodów	469
3. Wojna i upadek caratu. Rewolucja	480
4. Przełom dziejowy lat 1917–1918 i jego odmienne następstwa w Rosji i Polsce	498
XI. „Tak” i „nie” dla Wersalu: Polska i Rosja Sowiecka (1919–1945)	511
1. Bolszewickie przeobrażenia w Rosji	511

2. System wersalski. Trudna niepodległość Polski między Rosją Sowiecką a Niemcami	531
3. Wojna Hitlera, triumf Stalina	542
4. Cierpienia, zwycięstwo i klęska Polski w II wojnie światowej	562
XII. Sowiecka hegemonia nad Rosją i Polską (1945–1970)	568
1. Rosjanie i Polacy w kleszczach stalinizmu	568
2. Polska: „trzy rewolucje” i trudny socjalizm	579
3. Związek Sowiecki: przemiany i stagnacja w mocarstwie	595
4. Narodowe samoutwierdzenie Polski w konflikcie Wschód–Zachód	606
XIII. Emancypacja społeczna i tożsamość narodowa	618
1. Solidarność i pierestrojka: dwie drogi do demokracji	618
2. Koniec podziału Europy	647
XIV. O Polakach i Rosjanach: wyzwanie i odpowiedź w teraźniejszości, przeszłości i przyszłości	661
Posłowie	685
Bibliografia	691
Indeks nazwisk	749
Indeks nazw geograficznych	763
Spis ilustracji	774
Spis map	779